

AZƏRBAYCAN ORDUSUNUN İLK HƏRBİ ATTAŞESİ

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin elan edilməsindən dərhal sonra ilk hərbi diplomatik fəaliyyət, məhz Azərbaycanla Osmanlı Türkiyəsi arasında 4 iyun 1918-ci il tarixində Batumda əməkdaşlıq müqaviləsinin imzalanması və həmin müqavilənin 4-cü bəndinə əsasən Azərbaycanla Osmanlı Türkiyəsi arasında tarixi hərbi əməkdaşlığın qurulması ilə başlamışdı. Birinci Dünya Müharibəsinin nəticələrini özündə əks etdirən Mudros sülh müqaviləsinin şərtlərinə əsasən Osmanlı hərbi qüvvələri Azərbaycanı tərk etmək məcburiyyəti qarşısında qalanda və Osmanlı Türkiyəsi ilə hərbi əməkdaşlığın aparılmasının mümkünsüzlüyünü görən Cümhuriyyət Hərbi Nazirliyi ilk olaraq Azərbaycanla qonşu dövlət olan Gürcüstan ilə hərbi əməkdaşlığın yaradılması qərarına gəldi. Uzun müddət çar ordusunda yüksək komanda vəzifələrində xidmət etmiş Hərbi nazir tam artilleriya generalı Səməd bəy Mehmandarov ordu quruculuğunda hərbi əməkdaşlıq işini təşkil etmədən ordunun təcrübəli kadrlarla təmin etmək və texniki təchizatını təşkil etmək mümkün olmayacağını bildirdi.

Həmin tarixi şəraitdə Hərbi Nazirliyin təklifi ilə Hökumətin qərarı ilə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Gürcüstan Respublikasındakı Diplomatik missiyasında Hərbi Attaşelik ofisi təsis edildi. Hərbi nazir 26 mart 1919-cu il tarixli 148 nömrəli əmri ilə Hərbi Nazirliyin Hərbi topoqrafiya bölməsinin sabiq rəisi podpolkovnik Əliyev Məmmədqasım bəy Hüseyn bəy oğlunu bilavasitə Ordunun Baş Qərargah rəisinə tabe olmaqla, Azərbaycan Respublikasının Gürcüstan Respublikasındakı Diplomatik Missiyasında Hərbi attaşe vəzifəsinə təyin etdi. Gürcüstanda Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Hərbi attaşeliyin təsis edilməsi bütünlükdə Azərbaycanın hərbi diplomatiya tarixində yeni bir səhifə idi. Çünki, bu Hərbi attaşelik Azərbaycanın müstəqilliyi dövründə ilk Hərbi attaşeliyi idi.

Podpolkovnik Əliyev Məmmədqasım bəy Hüseyn bəy oğlu 10 fevral 1882-ci ildə Yelizavetpol (indiki Gəncə) şəhərində məmur ailəsində anadan olub. 1898-ci ildə Yelizavetpol şəhərində 8 illik məktəbi bitirib. 1899-cu ildə Tiflis Geodeziya Məktəbinə daxil olub və 1902-ci ildə həmin məktəbi fərqlənmə ilə bitirib. Həmin il Sankt-Peterburq şəhərində Hərbi Topoqrafiya Məktəbinə daxil olur və 1905-ci ildə həmin məktəbi “podporuçik” (“leytenant” hərbi rütbəsinə bərabər) hərbi rütbəsində bitirərək hərbi topoqrafiya korpusuna daxil edilir. Çar ordusunda hərbi topoqraf kimi hərbi xidmətdə olduğu müddətdə Finlandiyanın, Sankt-Peterburq quberniyasının, Şimali Manjuriyanın, Qrodnenski, Volinski və Kiyev quberniyalarının topoxəritələrinin hazırlanmasında iş icraçısı kimi iştirak edib. 29 mart 1908-ci il tarixdə xidmət yeri Tiflisdəki Qafqaz hərbi topoqrafiya şöbəsinə dəyişdirilib. 06 dekabr 1914-cü il tarixdə “kapitan” (“mayor” hərbi rütbəsinə bərabər) hərbi rütbəsinə layiq görülüb. Hərbi topoqrafiya sahəsindəki xidmətlərinə görə 1914-cü ildə 2-ci dərəcəli müqəddəs Stanislav ordeni ilə təltif edilib. 01 dekabr 1918-ci il tarixdə podpolkovnik hərbi rütbəsində Cümhuriyyət Ordusunda həqiqi hərbi xidmətə qəbul edilib və Hərbi nazirin 15 dekabr 1918-ci il tarixli 11 nömrəli əmri ilə Hərbi Nazirliyin Ümumi Qərargahının Hərbi topoqrafiya bölməsi rəisi vəzifəsinin icraçısı təyin edilir. 30 yanvar 1919-cu il tarixdə Hərbi nazirin 51 nömrəli əmri ilə Cümhuriyyət Ordusu sıralarından tərxis edilir (səbəbi bilinmir). 18 fevral 1919-cu il tarixdə təkrarən Cümhuriyyət Ordusunda həqiqi hərbi xidmətə qəbul edilib və Hərbi nazirin 26 mart 1919-cu il tarixli 148 nömrəli əmri ilə Azərbaycan Respublikasının Gürcüstan Respublikasındakı Diplomatik Missiyasında Hərbi attaşe vəzifəsinə təyin edilib. Podpolkovnik Əliyev Məmmədqasım bəy Hüseyn bəy oğlunun hərbi attaşe kimi fəaliyyəti dövründə Cümhuriyyət ordusunun yüksək ixtisaslı təcrübəli zabitlərlə təmin edilməsi təmin edilmişdir. Belə ki, Hərbi attaşe Hərbi

Nazirliyin Ümumi Qərargahının sifarişinə əsasən Gürcüstan ordusundan, eləcə də Gürcüstanda yaşayan ehtiyatda olan müsəlman dininə mənsub və digər millətlərdən olan yüksək ixtisaslı təcrübəli zabıtların Cümhuriyyət ordusunda hərbi xidmətə qəbulu ilə bağlı iş aparmış və onların seçimində iştirak etmişdir. Hərbi Nazirlik onun xidmətlərini yüksək qiymətləndirərək Nazirlər Şurası Sədrinin qarşısında ona “polkovnik” hərbi rütbəsinin verilməsi barədə vəsatət qaldırmış və Nazirlər Şurası Sədrinin 24 noyabr 1919-cu il tarixli 45 nömrəli əmri ilə podpolkovnik Əliyev Məmmədqasım bəy Hüseyn bəy oğluna növbəti “polkovnik” hərbi rütbəsi verilmişdir. Polkovnik Əliyev Məmmədqasım bəy Hüseyn bəy oğlu Cümhuriyyətinin süqutuna kimi Cümhuriyyət Ordusunun ilk və yeganə hərbi attaşesi olaraq həqiqi hərbi xidmətdə olmuşdur.

**polkovnik Atamalı Şahbazov
Silahlı Qüvvələrin Hərbi Akademiyasının
Adyunktura və elm şöbəsinin
Adyunkturasının rəisi**